

Filosofi 24.9.2020

Slutgiltiga beskrivningar av goda svar 12.11.2020

Tabellen i denna fil (på sidan 4) är inte nödvändigtvis fullkomligt tillgänglig för till exempel användare av skärmläsningssystem.

Grunderna enligt vilka bedömningen gjorts framkommer i de slutgiltiga beskrivningarna av goda svar. Uppgiften om hur bedömningsgrunderna tillämpats på examinandens provprestation utgörs av de poäng som examinandan fått för sin provprestation, de slutgiltiga beskrivningarna av goda svar och de föreskrifter gällande bedömningen som nämnden gett i sina föreskrifter och anvisningar. De slutgiltiga beskrivningarna av goda svar innehåller och beskriver inte nödvändigtvis alla godkända svarsalternativ eller alla godkända detaljer i ett godkänt svar. Eventuella bedömningsmarkeringar i provprestationerna anses vara jämförbara med anteckningar och sålunda ger de, eller avsaknaden av markeringar, inte direkta uppgifter om hur bedömningsgrunderna tillämpats på provprestationen.

Om filosofin och dess bedömning i grunderna för gymnasiet läroplan

Studentexamensnämnden har beslutat att studentexamensprovet från och med provtillfället hösten 2017 till och med provtillfället våren 2020 kan avläggas både enligt grunderna för gymnasiet läroplan 2003 och enligt grunderna för gymnasiet läroplan 2015. Filosofisektionen har haft som mål att utforma uppgifterna så att alla uppgifter i provet hösten 2020 kan besvaras utifrån båda grunderna för läroplanen.

Omarbetningen av grunderna för gymnasiet läroplan 2015 var huvudsakligen en uppdatering. Exempelvis antalet kurser i filosofi och kursernas innehåll förändrades inte väsentligt. I målen för filosofiundervisningen skedde en förändring. I de nya grunderna för läroplanen betonas den kognitiva förmågan mer än tidigare. I grunderna för läroplanen 2003 betonades däremot kunskap om grundläggande allmänbildande fakta om filosofins historia och dagens strömningar inom filosofin mer än i de nya grunderna för läroplanen. Detta föranleder vissa skillnader i bedömningen, men då bägge de ovan nämnda temana ingår i båda läroplansgrunderna handlar skillnaden närmast om betoning, och skillnaden inverkar främst på de högsta poängen. I berömliga svar och svar värda toppoäng betonas utifrån grunderna för gymnasiet läroplan 2003 (GLP2003) en djupgående kunskap om filosofins tradition. I grunderna för gymnasiet läroplan 2015 (GLP2015) betonas däremot eget följdriktigt och kreativt tänkande. I beskrivningen av goda svar, exempelvis i tabellen som finns till stöd för bedömningen i filosofi, har man beaktat båda dessa kunskapsområden.

Båda grunderna för läroplanen definierar i stora drag gymnasiefilosofin och utgångspunkterna för bedömningen på samma sätt: Det filosofiska tänkandet granskar rationellt och begreppsligt hela verkligheten och olika sätt att gestalta den. Bedömningen i filosofi fokuserar på den studerandes kognitiva förmåga samt på förmågan att behärska centrala begrepp och uttrycka filosofiskt tänkande.

Bedömning av svaren i studentexamensprovet i filosofi

I bedömningen av ett studentexamensprov i ett realämne måste man beakta hur kognitivt krävande uppgiften är. Uppgifterna har utarbetats med beaktande av Blooms taxonomi om kognitiva inlärningsmål samt den variant av taxonomin som Anderson och Krathwohl utvecklat. I de här taxonomierna bedöms hur krävande den kognitiva process uppgiften kräver är på en hierarkisk skala i sex steg: vetande/erinring, förståelse, tillämpning, analys, bedömning och skapande/syntes. De två högsta nivåerna står i omvänd ordning i de två taxonomierna.

Filosofi innebär allmänt, abstrakt tänkande. Därför kan det vara en mycket krävande uppgift bara att förstå själva saken. Av denna orsak bör de ovan nämnda klassificeringarna enligt Blooms taxonomi inte ses som schematiskt hierarkiska i bedömningen i filosofi. De kunskapsmässiga färdigheternas olika dimensioner är nästan undantagslöst överlappande inom filosofin även om de uppgiftsdelar som kräver definition, beskrivning och förklaring i regel är snävare än de som kräver analys, diskussion och utvärdering.

Filosofiskt tänkande kan i allmänhet gestaltas som en serie öppna frågor och svar givna på dem. Därför bedöms i provet i filosofi dels examinandens förmåga att gestalta filosofiska frågor, dels hans förmåga att förstå och utvärdera svar på frågorna. Om examinanden i en uppgift ombeds utvärdera något filosofiskt påstående är det en väsentlig del av svaret att granska vilken fråga påståendet besvarar. Efter att korrekt ha gestaltat den bakomliggande filosofiska frågan har examinanden en klar utgångspunkt för att utvärdera grunderna för påståendet och visa på möjliga alternativa svar på frågan.

Det filosofiska tänkande som bedöms i studentexamensprovet kommuniceras språkligt. Därför bör man i bedömningen även fästa uppmärksamhet vid hur tänkandet presenteras. Presentationen bedöms på många olika plan, från textens litterära verkningsfullhet till styckeindelningen. Provet är emellertid inte ett prov i modersmålet, och en god skriftlig framställning är ett kännetecken på ett gott svar i filosofi endast i den mån den uttrycker gott filosofiskt tänkande. Ett gott svar i filosofi är omsorgsfullt genomtänkt. Detta innebär ofta flera olika drag hos svaret. De viktigaste är att svaret är träffande, enhetligt och övertygande.

Kärnan i ett gott svar är att det är träffande, det vill säga relevant. Goda kunskaper och god förståelse samt en träffande argumentation ger inte upphov ens till ett godkänt svar om de inte svarar på frågan. Därför är den viktigaste av de uppräknade dimensionerna att svaret är träffande.

Svarets enhetlighet har att göra med svarets struktur. Examinandens förmåga att begreppsligt strukturera problem och lösningar samt identifiera och utvärdera motiveringar syns i form av ett följdriktigt och flerdimensionellt svar. Ett enhetligt svar är också klart. I filosofiskt tänkande måste man kunna formulera frågor och svar tydligt.

Att svaret är övertygande innebär inom filosofin framför allt att argumentationen är av hög kvalitet. I argumentationens kärna finns filosofiskt godtagbara utgångspunkter samt tillräckliga kopplingar mellan påståenden och motiveringar.

Utöver i att svaret är träffande, enhetligt och övertygande syns ett gott filosofiskt tänkande i att examinanden har kunskap om begrepp och teorier och kan använda dem samt behärskar det fenomenkomplex som behandlas. Svarets formella och innehållsliga dimensioner är i filosofi nästan undantagslöst delvis överlappande så länge svaret uppfyller minimikravet på relevans, det vill säga träffar frågeställningen. Ett svar kan vara gott med tanke på de kunskapsmässiga färdigheterna, men presentationen av tankegångarna kan vara svag, eller tvärtom. Dimensionerna är emellertid inte helt oavhängiga av varandra eftersom presentationen, användningen av begrepp och kunskapen om fenomenkomplexet är förknippade med varandra.

På grund av den natur uppgifterna i filosofi har är aspekter som visar på mognad särskilt viktiga i svaret. Studentexamensnämnden har i sina föreskrifter för proven i realämnena gett anvisningar för bedömningen av mognad i svaren (https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/sv_foreskrifter_realamena.pdf). Det är värt att notera att behandlingen av oväsentliga synpunkter i svaren sänker svarets värde enligt föreskriften.

Tabellen nedan kan vara till hjälp vid bedömningen då det gäller hur träffande, enhetligt och övertygande svaren i studentprovet i filosofi är. Dessa kriterier i kombination med de innehållsmässiga kriterierna bildar tillsammans en helhetsbedömning som uttrycks med det poängtal som ges för deluppgiften.

Dimension i bedömningen	/Poängtal 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Träffande	Svaret svarar inte alls på uppgiften; uppgiften har väsentligt missuppfattats.	Svaret har vissa kopplingar till frågans område, men det är oklart, förvirrat eller träffar inte saken.	Svaret på uppgiften håller sig till frågan.	Svaret visar på en klar förståelse för uppgiften och dess avgränsning, och det behandlar de mest väsentliga aspekterna.	Svaret visar på en utmärkt förståelse för uppgiften och dess avgränsning, och det behandlar ingående de relevanta aspekterna och endast dem.
Enhetligt	Svaret är splittrat och oredigt.	Svaret tar upp en klart relevant aspekt. I övrigt är elementen i svaret slumpmässigt valda eller orediga.	Svaret tar upp flera relevanta aspekter, men de har inte sammanställts i en helhet. Svaret är ofta katalogartat.	De synpunkter som uppgiften berör har kopplats till varandra på ett följdrättigt och mångsidigt sätt. Resultatet är en koherent helhet som besvarar frågan.	I svaret har de för uppgiften relevanta materialelementen ställts i relation till varandra. Begrepp och motiveringar bildar en konsekvent helhet som besvarar frågorna i uppgiften och vid behov beaktar även alternativa infallsvinklar.
Övertygande	Svaret saknar motiveringar eller motiveringarna saknar koppling till de framlagda påståendena.	De motiveringar som ges i svaret anknyter på något sätt till påståendena, men kopplingen mellan dem förblir oklar.	Svaret har motiverats med förnuftiga utgångspunkter och det finns en klar koppling mellan motiveringar och slutsatser.	I svaret diskuteras de flesta relevanta motiveringarna. De har problematiserats och analyserats på ett förnuftigt sätt och argumenten har konstruerats korrekt.	Problematiseringen och analysen av de relevanta motiveringarna är träffande och visar på ett insiktsfullt eget tänkande eller en ingående kunskap om traditionen.

Poängtal för studentexamensprovet i filosofi

Provet i filosofi omfattar nio uppgifter av vilka examinanden ska besvara fem. Provet består av två delar. Del I omfattar sex uppgifter. Var och en av de här uppgifterna ger 0–20 poäng. Del II omfattar tre uppgifter, som var och en ger 0–30 poäng. Examinanden kan besvara 3 till 5 uppgifter i del I och 0 till 2 uppgifter i del II. Det maximala antalet poäng i provet är 120. För att nå detta poängantal måste examinanden besvara tre uppgifter i del I och två uppgifter i del II.

I anvisningarna för poängsättning i beskrivningarna av goda svar nämns två eller tre separata fästpunkter för bedömningen, det vill säga poängtrösklar, vars syfte är att underlätta bedömningen. Antalet poängtrösklar beror på det maximala antalet poäng för deluppgiften, som alltid är delbart med fem. För de snävare delfrågorna som är värda 5 poäng finns det två poängtrösklar, vid 2 och 4 poäng, det vill säga 40 % och 80 %. Om poängtalet för en uppgift eller deluppgift är 10 eller mera används tre bedömningspunkter: 25–30 procent, 50–60 procent och 75–80 procent. Om en uppgift eller en deluppgift ger mer än 10 poäng ges också en karakterisering av toppoängen. Syftet med denna är att lyfta fram aspekter som gör det enklare att placera svaret inom det högsta poängintervallet (75–100 procent).

Uppgiftsspecifika poänganvisningar

Eftersom i provet i filosofi bedöms examinandernas eget filosofiska tänkande kan svaren öppna sig i många olika riktningar i nästan alla uppgifter. Därför är beskrivningarna av goda svar aldrig mer än riktgivande. Av samma orsak presenterar beskrivningarna av goda svar på ett omfattande sätt olika filosofiska synpunkter som berör uppgiften, även sådana som inte ingår i gymnasiekurserna. Målet är att ge lärarna som bedömer

svaren ytterligare tips om vilka typer av filosofiska resonemang som på goda grunder kan ingå i svaren. Vilka saker som ingår i gymnasiekurserna och som examinanderna förutsätts ha kunskap om anges i samband med anvisningarna för poängsättning. I dessa delar har de ovan nämnda dimensionerna – att svaret ska vara träffande, enhetligt och övertygande – beaktats endast mycket knapphändigt. Det är dock motiverat att i bedömningen av varje del av provet granska såväl de kunskapsmässiga dimensionerna som dimensionerna i tabellen ovan.

Det finns olika slag av material till uppgifterna. I varje del av en uppgift anges på vilket sätt materialet ska användas. Om inga anvisningar ges om användningen eller om det uppges vara frivilligt att använda materialet, till exempel ”du kan utnyttja materialet”, är materialet avsett som inspiration. Då är det acceptabelt att examinanden låter bli att utnyttja materialet och det minskar inte på antalet poäng. Det är förvisso bra att märka att materialet också i uppgifter av det här slaget bidrar med information och att svaret bör innehålla motsvarande mångsidighet även om materialet inte har utnyttjats. Om examinanden trots uppmaning låtit bli att använda materialet i en deluppgift, dras alltid minst ett poäng av och svaret kan nå upp till högst 75 % av maximipoängen för uppgiftsdelen. Det kan också ges mer detaljerade anvisningar om användningen av material, där examinanden till exempel uppmanas att analysera eller jämföra materialet eller söka några särskilda drag, såsom argument, i det. I dessa fall är den direkta poängminskning som följer av att anvisningarna inte följts större.

Uppgiftsdelen är fördelade på två klasser. Om en uppgiftsdelen ger 10 poäng eller mera bedöms den som ett essäsvår, om inte annat anges i uppgiften. Med essäsvår avses ett svar som är strukturerat som en essä: inledningen är en koncis presentation av ämnet, problemet eller argumentet, mittenpartiet består av en mångsidig behandling av saken och i slutet finns de slutsatser som grundar sig på behandlingen. Det går inte att ge några exakta anvisningar angående längden på en essä, eftersom svarets värde bygger på dess innehåll och en lämplig längd beror på många faktorer, bland annat den behandlade sakens natur och de avgränsningar examinanden har gjort. Det är emellertid värt att notera att en bra essä i en uppgiftsdelen som ger 10 poäng inte behöver vara lika omfattande och mångsidig som i en uppgiftsdelen som ger 20 poäng. Om en uppgiftsdelen ger mindre än 10 poäng behöver svaret inte vara uppbyggt som en essä. I deluppgifter värda mindre än 10 poäng begränsas antalet tecken. Begränsningen gäller maximiantal tecken. Om det angivna antalet tecken underskrids sänks poängantalet inte, så länge sakinnehållet är tillräckligt. Om maximiantalet tecken väsentligen överskrids sänker detta poängantalet. I uppgifter med begränsat antal tecken kan examinanden förlora högst 2 poäng till följd av att hen överskridit maximiantalet tecken väsentligt. Om antalet tecken överskridits med 25–50 procent minskar antalet poäng med 1, och med 2 poäng om maximiantalet tecken överskridits med över 50 procent. Minskningen kan dock inte vara mer än 50 procent

av maximipöängen för en deluppgift. Vidare minskar antalet poäng naturligtvis om svaret inte håller sig till saken.

Pöängen för uppgifter som består av flera delar fastställs separat för varje deluppgift, om inte annat anges i uppgiften.

Del I

1. Filosofiska principer (20 p.)

Uppgiften går ut på att förklara fem filosofiska principer och ge exempel på dem.

1.1. (4 p.)

Handla enbart enligt sådana principer som du kan vilja att blir allmän moralisk lag.

Det handlar om en av formuleringarna av Kants kategoriska imperativ. Enligt det ska moraliskt agerande bygga på allmänna principer som inte tillåter undantag och som gäller varje moralisk agent på samma sätt. Det är exempelvis moraliskt rätt att avhålla sig från att ljuga, eftersom man kan önska att förbudet "ljug inte" ska vara en undantagslös moralisk lag som binder all moraliska agenter. Denna lag bygger uteslutande på rationell vilja, inte på den moraliska agentens känslor eller de antagna följderna av agerandet. Examinanden behöver inte särskilt nämna Kant i svaret. Man behöver inte heller särskilt nämna att principen hör till den deontologiska etiken, men det är ett fel att koppla den till regelutilitarismen.

1.2. (4 p.)

Lika ska behandlas lika, olika ska behandlas olika.

Det handlar om den så kallade formella principen för rättvisa, som härstammar från Aristoteles etik. Enligt principen ska fall som är lika behandlas på samma sätt, och fall som är olika ska på motsvarande sätt behandlas på olika sätt. För att kunna tillämpa principen måste man kunna definiera vad som från fall till fall är de relevanta faktorerna som ska vara lika eller olika. I fråga om den lön som betalas till arbetstagare kan den relevanta faktorn exempelvis anses vara arbetsprestationens kvalitet eller kvantitet. För samma arbete ska man få samma lön. Olika lön är berättigat om arbetstagarnas arbetsprestationer är olika eller om de har

olika erfarenhet av arbetet eller utbildning på olika nivå. Däremot ses arbetstagarens kön, härkomst eller åskådning i allmänhet inte som en faktor som påverkar avlöningen.

1.3. (4 p.)

Det är inte möjligt att ett påstående och dess negation är sanna eller falska samtidigt.

Det handlar om motstridighetslagen. Det är till exempel inte möjligt att påståendena "Theaitetos sitter" och "Theaitetos sitter inte" samtidigt är antingen sanna eller falska, då man med Theaitetos avser en och samma person. Om dessa påståenden överhuvudtaget har någon innebörd är antingen det ena sant och det andra falskt, eller på motsvarande sätt det ena falskt och det andra sant. Det bör noteras att negationen av påståendet utgörs av nekningsordet "inte". Negationen bildas inte genom att man använder något annat verb. Som en negation av påståendet "Theaitetos sitter" räknas exempelvis inte påståendet "Theaitetos står", eftersom det inte täcker alla sådana fall där påståendet "Theaitetos sitter" förnekas, till exempel fall där Theaitetos går, flyger eller simmar. Man behöver inte explicit särskilja lagen från dikotomin enligt vilken alla påståenden är antingen sanna eller falska. Om examinanden blandar ihop dessa två principer sänker det emellertid svarets värde.

1.4. (4 p.)

Om en person vet att p så är p sant (p = påstående).

Vetande är ett faktivt sinnestillstånd eller en faktiv relation till vetandets objekt, det vill säga det förutsätter ett sant faktum: om en person har kunskap om ett visst sakförhållande så förhåller sig saken så. Samma förklaring kan uttryckas med den klassiska definitionen av kunskap: kunskap om p förutsätter att p är sant. Med andra ord kan vi inte veta att p , om inte p är ett sant påstående. Vi kan exempelvis inte veta att summan av vinklarna i en triangel är den samma som summan av två räta vinklar (det vill säga 180 grader), om det inte är sant att summan av vinklarna i en triangel är den samma som summan av två räta vinklar. En föreställning är inte på motsvarande sätt ett faktivt sinnestillstånd: om en person tror att p följer det inte därav att p är sant.

1.5. (4 p.)

Moraliska värden har företräde framom andra värden.

Påståendet innebär i praktiken att man i en valsituation ska prioritera agerande enligt moraliska värden i relation till agerande enligt andra värden, som ekonomiska, hälsomässiga eller estetiska värden. Det är till exempel moraliskt fel att ljuga, även om det i en situation skulle vara nyttigt att ljuga. Likaså är det moraliskt fel att inte rädda en person som befinner sig i livsfara, även om det skulle leda till att man försenar sig från studentexamensprovet.

För varje förklaring ges 0–2 poäng och 0–2 poäng för varje exempel. Svaret bedöms emellertid som en helhet, där förklaringen av principen är det viktigaste. Exemplet tolkas på basis av förklaringen. Om förklaringen är missvisande sänker det exemplets värde. Svarets maximilängd är 600 tecken.

Uppgiften anknyter till alla kurser både i grunderna för gymnasiet läroplan 2015 (GLP15) och i grunderna för gymnasiet läroplan 2003 (GLP03).

2. John Rawls om rättvisa (20 p.)

Samhällsfilosofen John Rawls anses vara en av den så kallade socialliberalismens viktigaste teoretiker. Rawls filosofi kan kopplas till den deontologiska traditionen med rötter i den kantianska filosofin. Den första principen i uppgiftsformuleringen har kallats frihetsprincipen och den senare differensprincipen. I uppgiftsformuleringen presenteras differensprincipen i allmänna drag. I ett gott svar framgår det att Rawls förknippade den med ämbeten och arbetsuppgifter som vem som helst som uppfyller kraven kan söka, och som ska fyllas på ett rättvist sätt. Den sociala och ekonomiska ojämlikhet som uppstår genom ämbeten och arbetsuppgifter kan tillåtas endast om den gagnar de individer vars ställning är allra svagast.

I ett gott svar kan examinandan behandla inte bara hur Rawls själv berättigade dessa principer utan också vilka andra synpunkter som stöder dem. Den senare infallsvinkeln gör det till exempel möjligt att beakta principernas samhällliga konsekvenser, även om Rawls själv inte var konsekventialist.

Rawls försökte berättiga principerna genom att hänvisa till ett tankeexperiment där en idealiskt rationell person väljer rättvisepinciperna utan att känna till sin egen ställning i samhället. Metaforiskt uttryckt gör hen sitt val bakom en slöja av okunskap. Rawls ansåg att en sådan person kommer fram till frihetsprincipen och differensprincipen. Enligt Rawls har frihetsprincipen prioritet framom differensprincipen. Av detta följer att frihetsprincipen reglerar vilka skillnader som kan tillåtas i samhället. Exempelvis inkomstöverföringar från dem som har det välställt till dem som har det svårare kan berättigas utifrån differensprincipen, förutsatt att de inte står i konflikt med frihetsprincipen och de bidrar till att friheterna fullföljs.

Rawls framhöll att principerna leder till ett socialliberalistiskt samhälle där man respekterar individens friheter men ingen lämnas åt sitt öde. Ett gott svar behöver emellertid inte bygga på kunskap om Rawls filosofi utan det går att utveckla svaret i olika riktningar utifrån egna tankegångar och motiveringar. Man kan till exempel göra tolkningen att den samhällsform som kallas det nordiska välfärdssamhället innebär ett förverkligande av Rawls principer i praktiken, även om de inte direkt har inspirerat samhällsbygget. I vilket fall som helst behandlar ett gott svar principernas inverkan på samhällets grundläggande strukturer: maktfördelningen, lagstiftningen, beskattningen och tjänsterna.

Det är naturligt att framföra att frihets- och differensprincipen bäst förverkligas i en demokratisk samhällsform där man följer rättsstatsprincipen och där lagstiftningen skyddar minoriteter. Samhälleliga tjänster som jämnar ut inkomstskillnader och sociala skillnader bekostas med skattemedel, och de som har råd med det bidrar med mer skatter än andra. Om examinandena anser att Rawls principer inte stöder ett sådant arrangemang måste hen motivera sin ståndpunkt särskilt omsorgsfullt.

Ett gott svar kan betona någon av de ovan nämnda samhällseliga strukturerna, men svaret ska förmedla insikten om att rättvisepinciperna är allmänna och att de i följdriktighetens namn är avsedda att tillämpas på samhällslivets alla områden. Svaret innehåller konkreta exempel men det avgränsar sig inte till en beskrivning av något enskilt samhälle, exempelvis dagens Finland, utan lyfts till ett abstrakt filosofiskt plan.

I ett gott svar behöver man inte ta det som givet att Rawls lyckas berättiga principerna. Rawls förhållningssätt väcker flera kritiska frågor. En är huruvida man i ljuset av frihetsprincipen kan berättiga några som helst inskränkningar i friheter, som inte likvärdigt skulle gälla alla. Är det alls möjligt att med den berättiga en progressiv beskattning? En annan fråga är huruvida differensprincipen verkligen maximerar nyttan för dem vars ställning är svagast och huruvida den därmed på bästa sätt främjar samhällsnyttan som helhet. En tredje fråga anknyter till tolkningen och tillämpningen av Rawls principer. Beaktar han alla moraliskt relevanta synpunkter som behövs för att i praktiken tolka och tillämpa rättvisepinciperna? Det är till exempel inte enkelt, om det alls är möjligt, att fastställa i vilket skede en progressiv beskattning börjar kränka de välbeställdas frihet att förtjäna sina inkomster och njuta av frukterna av sitt arbete. En sådan fråga kan knappast avgöras utifrån ren, idealisk rationalitet bakom en slöja av okunskap. Även om man bakom en slöja av okunskap kunde berättiga allmänna rättvisepinciper, sådana som frihetsprincipen och differensprincipen, säger tankeexperimentet inte särskilt mycket om hur dess principer skulle tolkas och tillämpas i praktiken. Därför är det motiverat att påpeka att frihets- och differensprincipen möjligen kunde berättigas också utan hänvisning till en idealiskt rationell person, till exempel utifrån de antagna konsekvenserna av principerna, såsom en konsekventialist skulle göra.

Svaret på uppgiften är en essä där examinanden ska diskutera hur Rawls två principer kan berättigas och hurdant ett samhälle som byggs upp enligt dem skulle vara. I poängsättningen av svaret ska alla dimensioner i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 5 poäng lägger examinanden fram några observationer kring berättigandet av Rawls principer eller ett samhälle som byggts upp enligt dem.

I ett svar värt 10 poäng diskuterar examinanden hur Rawls principer kan berättigas genom att anta att de antingen är valda av en idealiskt rationell person eller valda bakom en slöja av okunskap. Alternativt diskuterar examinanden principernas berättigande exempelvis utifrån nyttan i deras antagna konsekvenser. Vidare gör examinanden observationer om hur vissa grundstrukturer i ett socialliberalistiskt samhälle, som maktfördelningen eller beskattningen, kan härledas ur Rawls principer.

I ett svar värt 15 poäng diskuterar examinanden på ett följdriktigt sätt, mångsidigt och kritiskt hur Rawls principer kan berättigas genom att anta att de är valda både av en idealiskt rationell person och valda bakom en slöja av okunskap. Alternativt diskuterar examinanden följdriktigt, mångsidigt och kritiskt principernas berättigande exempelvis utifrån nyttan i deras antagna konsekvenser. Vidare visar examinanden på ett trovärdigt sätt hur ett socialliberalistiskt samhälle kan byggas upp utifrån Rawls principer.

I ett svar värt toppoäng fördjupar examinanden sitt svar genom att demonstrera vilka problem Rawls förhållningssätt kan vara förknippat med, eller genom att formulera något alternativt sätt att berättiga frihets- och differensprincipen.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Samhällsfilosofi (FI3) och dess innehåll "samhällsordningens och centrala samhällsinstitutioners existens och legitimitet" och "olika former av rättvisa samt motivering och tillämpning av dem" och i GLP03 till kursen Samhällsfilosofi (FI4) och dess innehåll "samhällelig rättvisa" och "det berättigade i samhällsordningen".

3. Slutledning om njutning (20 p.)

Njutning som målet för människans liv kopplas i den filosofiska traditionen till hedonismen. En hedonist blir bland annat tvungen att ta ställning till vilket slag av njutning som är eftersträvansvärd och om den kan uppnås utan att man använder sitt förstånd.

3.1. (10 p.)

Slutledningen är en praktisk syllogism där premisserna är "Målet för människans liv är njutning" och "Jag kan inte uppnå fullständig njutning utan att följa mitt förstånd". Den första av dessa är en värdepremiss och den andra en föreställningspremiss om handlande. Föreställningspremissen uttrycker en metod eller ett villkor enligt vilket det som värdepremissen uttrycker kan uppnås. Slutsatsen är handling enligt föreställningspremissen: "Därför följer jag mitt förstånd". Man kan också tolka saken så att agerandet i sig utgör slutsatsen.

Examinandens eget exempel kan gälla vilken handling som helst, så länge det till sin struktur motsvarar slutledningen i uppgiftsformuleringen. Exempel: Anna vill klara sig bra i studentexamen, genom att studera flitigt klarar man sig bra i studentexamen, Anna studerar flitigt. Även en negativ syllogism där slutsatsen är man avstår från att handla på ett visst sätt kan godkännas. Exempel: Anders vill inte vara trött, man blir tröttare av att vaka, Anders slutar vaka.

Examinanden behöver inte känna till att slutledningen kallas en praktisk syllogism, men i ett gott svar noterar hen att slutledningen handlar om rationellt, målinriktat agerande där man klart kan identifiera handlingens mål, metoden för att uppnå målet och själva handlingen. Det väsentliga är att känna igen slutledningens struktur och att förklara slutledningens delar. Att tolka slutledningen som deduktiv är ett fel, om inte svaret på ett relevant sätt motiverar hur en praktisk slutledning kan förstås som deduktiv.

Svaret på uppgiften är en essä där examinanden ska förklara slutledningens struktur och ge ett exempel på en slutledning av samma typ. I poängsättningen av svaret ska alla dimensioner i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 3 poäng identifierar examinanden slutledningens struktur eller ger ett korrekt exempel.

I ett svar värt 5 poäng identifierar examinanden slutledningens struktur och ger ett korrekt exempel.

I ett svar värt 8 poäng förklarar examinanden slutledningens struktur i detalj och ger ett korrekt exempel.

3.2. (10 p.)

I ett gott svar förstås påståendet "Målet för människans liv är njutning" i uppgiftsformuleringens kontext, där det måste tolkas som normativt. Om påståendet däremot tolkades som beskrivande skulle det vara uppenbart falskt, och skulle inte erbjuda en meningsfull utgångspunkt för handlande.

I ett gott svar kan man antingen försvara eller bestrida påståendet att målet för människans liv är njutning. Det senare alternativet kan möjligen vara enklare, men det går också att skriva ett gott svar genom att försvara påståendet. I uppgiftsformuleringen ombeds examinandan inte utvärdera sanningen i påståendet i ett moralrealistiskt avseende, men en sådan utvärdering kan göras på motiverade grunder. I vilket fall som helst förutsätter utvärderingen av påståendets innehåll en analys av påståendets innehåll och en utvärdering av påståendets grunder.

I ett gott svar beaktas att både njutning och livets mål kan förstås på olika sätt. Därmed kan man i utvärderingen komma till att en viss typ av njutning kan vara målet för livet, medan en annan inte kan det. Vidare kan man framföra att njutning inte under några omständigheter kan vara målet för livet, utan målet måste ansas vara exempelvis vishet, ett dygdigt liv eller lycka, om lycka definieras som någonting annat än njutning. Att verka inom olika gemenskaper eller att främja något visst ideal kan också uppfattas som målet för livet.

Examinanden kan utgå från att granska målet för sitt eget liv, men resonemanget ska utvecklas till ett allmänt plan, eftersom påståendet i uppgiftsformuleringen är allmänt till sin natur. Ett naturligt sätt att utveckla svaret är att utvärdera de uppfattningar om njutning som målet för livet som har framlagts inom den filosofiska traditionen.

Inom epikurismen ses njutning som själsligt lugn och frånvaro av kroppsligt lidande. En sådan njutning kan inte uppnås genom att agera förnuftsvidrigt, åtminstone inte på längre sikt. Därmed är den praktiska syllogismen i uppgiftsformuleringen förenlig med epikurismen. Av det ovan sagda följer också att man inom epikurismen gör en distinktion mellan långvariga och kortvariga njutningar, av vilka de senare ofta är kopplade till sinnen. Enligt epikuréerna ska kortvariga och möjligen mycket kraftiga sinnesnjutningar inte eftersträvas på bekostnad av långvariga men mindre intensiva njutningar. Många senare hedonister har också ansett att olika njutningar har olika värde. John Stuart Mill som hör till den utilitaristiska traditionen gör exempelvis en distinktion mellan högre och lägre njutningar, av vilka de förstnämnda är kopplade till människans mentala funktioner och de senare är gemensamma för alla förnimmande varelser. I ett gott svar utvärderas grunderna för en sådan distinktion.

Svaret på uppgiften är en essä där examinanden ska utvärdera innehållet i det första påståendet: "Målet för människans liv är njutning". I poängsättningen av svaret ska alla dimensioner i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett svar värt 3 poäng gör examinanden någon relevant observation om njutning som målet för livet.

I ett svar värt 5 poäng utvärderar examinanden på relevanta grunder påståendet att njutning är målet för livet.

I ett svar värt 8 poäng gör examinanden en mångsidig och följdriktig utvärdering av påståendet att njutning är målet för livet.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Introduktion i filosofiskt tänkande (F11) och dess innehåll "kunskapens och argumentationens natur inom olika vetenskapsgrenar" och "grunderna för logisk argumentation och giltig slutledning samt muntlig och skriftlig övning inom området" och till kursen Etik (F12) och dess innehåll "filosofiska teorier om ett gott liv, meningen med livet och en god livsstil". I GLP03 anknyter uppgiften till kursen Filosofisk etik (F12) och dess innehåll "filosofisk etik och frågan om ett gott liv" och till kursen Kunskap och verklighet i filosofin (F13) och dess innehåll "grunderna i argumentation och härledning".

4. Självstyrande bilar och moraliskt beslutsfattande (20 p.)

Undersökningen om moralmaskinen (Moral Machine) som publicerats av det amerikanska universitetet Massachusetts Institute of Technology väckte uppmärksamhet över hela världen. Syftet med undersökningen var att producera statistiska data om människors moraliska val, som grund för den samhällsliga diskussionen om programmeringen av självstyrande bilar. I undersökningen deltog nästan 40 miljoner människor från olika delar av världen.

4.1. (10 p.)

Ett meningsfullt sätt att närma sig uppgiften är att tillämpa Humes giljotin (Humes lag) enligt vilken man inte kan sluta sig till hur saker borde vara utifrån hur de är ("There is no ought from is"). Humes giljotin bygger på tanken att fakta hör till en annan logisk kategori än värden och normer. Därför är det ett felslut att utifrån premisser som gäller fakta göra slutledningar som inkluderar värden eller normer. Humes giljotin behöver inte nämnas i ett gott svar.

Statistisk information är till sin natur information om fakta. I materialets fall gäller den statistiska informationen fakta om människors moraliska val. Den i fråga varande informationen är faktuell information, även om den beskriver människors värderingar. Om Hume har rätt kan man inte utifrån den statistiska information som undersökningen producerade dra slutsatser om hur självstyrande bilar borde programmeras.

Det är värt att notera att det är en sak att fatta ett majoritetsbeslut om principen för hur bilen ska programmeras, och en annan att härleda en sådan princip från statistisk information. Trots detta kan statistisk information beaktas i beslutsfattandet kring frågan. Den statistiska informationen visar, något oroväckande, att människor globalt sett värdesätter en brottslings liv mindre än en hunds. Man bör emellertid notera att de erhållna resultaten kan ha påverkats av hur undersökningen har lagts upp. Ett gott svar driver emellertid inte in i dylika resonemang, eftersom de är irrelevanta med tanke på uppgiftsformuleringen.

Om examinanden inte närmar sig uppgiften i ljuset av Humes giljotin men på ett trovärdigt sätt förklarar varför de allmänna moralprinciper som programmeringen förutsätter saknas i diagrammet kan hen få ströpoäng. Hen kan också observera att diagrammet inte behandlar olika människogrunder på ett likvärdigt sätt, vilket står i konflikt med de mänskliga rättigheterna.

Svaret på uppgiften är en essä där examinanden ska förklara varför statistisk information om människors val inte kan förklara hur självstyrande bilar ska programmeras. I poängsättningen av svaret ska alla dimensioner i bedömningstabellen ovan tas i betraktande.

I ett svar värt 3 poäng gör examinanden några relevanta observationer om varför statistiken i materialet inte förklarar hur självstyrande bilar borde programmeras.

I ett svar värt 5 poäng visar examinanden att hen känner till Humes giljotin och förklarar varför man inte ur statistisk information kan sluta sig till hur självstyrande bilar borde programmeras.

I ett svar värt 8 poäng beskriver examinanden Humes giljotin exakt och förklarar utifrån den på ett följdriktigt sätt varför man ur statistisk information inte kan sluta sig till en norm för hur självstyrande bilar borde programmeras.

4.2. (10 p.)

Moralteorier granskar villkoren för moraliskt korrekt handlande på ett allmänt plan. Därför är det i princip inte omöjligt att de skulle kunna erbjuda en princip, eller på programmeringsspråk en algoritm, som kunde användas för att programmera självstyrande bilar. Det är emellertid inte lätt att se hur någon av de mest kända moralteorierna skulle lyckas erbjuda en princip som inte skulle leda till kontrainuitiva lösningar i vissa enskilda valsituationer.

I gott svar är det naturligt att utgå från exempelsituationerna i material 4. B och gå vidare till att på ett mer allmänt plan diskutera hur moralteorier kan tillämpas på motsättningarna i de beskrivna situationerna. Uppgiftsformuleringen förutsätter inte att examinandens behandlar mer än en moralteori. Av ett gott svar framgår det emellertid varför examinandens har begränsat sitt svar till den valda teorin. En giltig motivering är att den valda teorin förefaller erbjuda den mest lovande programmeringsprincipen.

Teorier som poängterar rättigheter och nytta erbjuder möjligen den naturligaste utgångspunkten för programmeringen. Utifrån en ståndpunkt som framhäver rättigheter kunde man tänka att åtminstone alla människor – enligt vissa uppfattningar också alla djur – har en likvärdig rätt till liv. Därför kan de antagna offrens liv inte rangordnas enligt hur viktiga de är. Enligt en ståndpunkt som poängterar nytta borde man granska exempelvis den antagna totala nyttan för samhället. En ren kantiansk pliktetik eller dygdetik lämpar sig kanske sämre för programmeringen, eftersom det är utmärkande för dessa teorier att de framhäver aktörens egna beslut, vilket det inte finns utrymme för i fråga om självstyrande bilar.

I ett gott svar noterar examinandens att det i bildparen i material 4. B handlar om situationer av dilemmatyp där ingen teori erbjuder entydiga lösningar – eller lösningar över huvud taget. I svaret kan man alltså granska situationerna på ett teoretiskt plan ur moralteoriernas perspektiv, men man bör observera att ingen av dem i själva verket erbjuder entydiga lösningar i de i fråga varande situationerna.

I ett gott svar är det naturligt att observera att det är en moraliskt relevant sak att inte följa trafikreglerna. I svaret kan man också motiverat diskutera vem som fattar beslutet om programmeringsprincipen och därigenom om agerandet i enskilda situationer. Hittills har valet av handlingsalternativ kanske byggts på ren slump, då det är en människa som har suttit bakom ratten och hen har tvingats fatta beslutet på ett ögonblick. Självstyrande bilar ska emellertid programmeras att fungera på ett givet, på förhand fastställt sätt. Fattas beslutet då av biltillverkarna, demokratiskt valda organ eller det internationella samfundet?

Svaret på uppgiften är en essä där examinandena genom att utnyttja materialet ska diskutera om någon moralteori erbjuder en princip enligt vilken självstyrande bilar borde programmeras. I poängsättningen av svaret ska alla dimensioner i bedömningstabellen ovan tas i betraktande.

I ett svar värt 3 poäng gör examinandena åtminstone en välgrundad observation om möjligheten till programmering, ur perspektivet för någon moralteori.

I ett svar värt 5 poäng diskuterar examinandena möjligheten till programmering ur perspektivet för den moralteori hen har valt. Examinandena noterar också, åtminstone på ett allmänt plan, att situationen är problematisk. Examinandena utnyttjar materialet i sitt svar.

I ett svar värt 8 poäng diskuterar examinandena möjligheten till programmering på ett fördjupat och mångsidigt sätt ur perspektivet för den moralteori hen har valt. Examinandena utnyttjar materialet i sitt svar.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Etik (FI2) och dess innehåll "moral samt normativ och tillämpad etik i moralfrågor; grunderna i dygd-, konsekvens-, kontrakts-, rättighets- och pliktetik". I GLP03 anknyter uppgiften till kursen Filosofisk etik (FI2) och dess innehåll "tillämpande och normativ etik angående moralfrågor samt metaetik".

5. Klimatförändringen och globalt ansvar (20 p.)

I diskussionen om kampen mot klimatförändringen hänvisar man ofta till individers val. Man kräver att individen ska minska sitt flygande, användningen av privatbil eller köttätande, och fästa uppmärksamhet vid energieffektiviteten i boende och hos hushållsmaskiner. På detta sätt uppmanas människor minska sitt personliga koldioxidavtryck. Individers val har en viss betydelse i kampen mot klimatförändringen, men inför globala utmaningar som klimatförändringen förefaller val som bygger på frivillighet hos individen vara otillräckliga. Kraven från Greta Thunberg, som uppträder i materialet, om klimathandlingar av de politiska beslutsfattarna har sitt ursprung i exakt denna observation. I detta hänseende kan man dra paralleller mellan kampen mot klimatförändringen och kampen mot COVID-19-epidemin, som inte heller kan lämnas på individens ansvar.

Som grunder för ansvarsfördelningen kan man granska exempelvis följande principer: (i) ansvaret måste fördelas jämnt mellan individer, till exempel med grund i deras frihet och jämlikhet, (ii) ansvaret måste fördelas enligt respektive individs, samhälles eller globala organisations möjligheter, förmåga eller resurser,

(iii) ansvaret måste fördelas enligt den skada respektive individ eller samhälle förorsakar för klimatet och (iv) ansvaret måste fördelas enligt ett gemensamt ingått avtal.

Ett gott svar kan betona någon av de ovan nämnda principerna, men det beaktar fler än en av dem. Svaret ska alltså inte begränsas till att beskriva de konkreta åtgärder som respektive aktör bör vidta för att bekämpa klimatförändringen. Det väsentliga är att perspektiven för individens ansvar, samhällets ansvar och det globala ansvaret beaktas och att den samhällsfilosofiska begreppsapparaten utnyttjas i granskningen, till exempel begreppet **frihet** eller någon tolkning av allmännyttan, såsom **välfärd**. I ljuset av dessa begrepp är det möjligt att förklara varför det över huvud taget är motiverat att motarbeta klimatförändringen och vilka synpunkter som måste beaktas i ansvarsfördelningen. Klimatförändringen hotar nämligen individens frihet och välbefinnande, samhällets välfärd och de fredliga förhållanden i världen som utgör förutsättningar för dessa. Nedan presenteras några riktningar i vilka ett svar uppbyggt från dessa utgångspunkter kan fördjupas.

I samband med en granskning av begreppet frihet kan man behandla exempelvis tanken om frivillighet som ett element i individers val. Om det handlar om ett genuint val för individen ligger beslutet om hur "klimatvänligt" hen agerar genom sin livsstil i individens egna händer. I detta fall har hen också själv ansvar för sitt agerande. Det är möjligt att koppla svaret till olika samhällsfilosofiska teorier (som **liberalismen eller konservatismen**) samt till deras uttryck i olika samhällen. Ju mer man poängterar individens frihet desto mer har individen också ansvar för skötseln av gemensamma angelägenheter, och desto mindre vill man att samhället ska ta ansvar för dem. Såväl liberalismen i sina extrema former som konservatismen motsätter sig att samhället ingriper i individens val. Å andra sidan är det just de liberala samhällena som i ett bredare perspektiv bäst har lyckats förena medborgarnas frihet och samhällelig styrning. Ur ett liberalistiskt perspektiv kan en begränsning av individens friheter vara berättigad om den främjar förverkligandet av dessa principer. Det kunde man tänka sig gälla just i fråga om klimatförändringen, där individer inte på förhand kan se alla de skadliga konsekvenser det egna handlandet ger upphov till, och som på lång sikt kan hindra förverkligandet av deras egna eller andras friheter.

Examinanden kan också behandla ansvarsfördelningen ur perspektivet för **rationellt beslutsfattande**.

Individen kan överväga på vilka grunder det lönar sig att agera på ett givet sätt – till exempel begränsa sitt eget handlande på vissa områden – om andra inte gör det samma. Samma fråga gäller givetvis också samhället och det globala samfundet. Om alla inte deltar i att lösa problemen, varför ska då vissa länder förbinda sig vid lösningarna? Å andra sidan har individer lyft fram många viktiga samhällsfrågor i diskussionen, vilket fallet med Greta Thunberg illustrerar. Individers val kan åtminstone fungera som

exempel, och de kan inspirera till en mer omfattande attitydförändring i samhället. Miljöfrågorna är ett bra exempel på hur individers agerande har lett till förändringar i beslutsfattandet, också på ett samhälleligt plan.

Jämfört med individer har samhällen och stater större möjligheter att ta ansvar för att lösa omfattande problem. Stater kan understöda en viss utveckling exempelvis genom ekonomiska bidrag, eller genom att satsa på förändringar i verksamhetsmiljön, på att utveckla infrastrukturen eller på att ta i bruk nya teknologier. Stater kan också styra utvecklingen genom beskattningen: om beskattningen av produkter och varor som är skadliga för miljön är kännbart strängare än för klimatvänliga produkter och tjänster, styr detta konsumenterna att välja de senare.

Enskilda staters demokratiska åtgärder i sig räcker inte för att lösa globala problem. På det internationella planet kan ansvaret för klimatförändringen i brist på lagstiftning fördelas enligt olika avtal, där avtalsparterna kan vara enskilda stater eller institutioner bestående av stater, som EU och Afrikanska unionen. På denna nivå verkar också de internationella handelsförbunden, som de oljeexporterande ländernas samarbetsorganisation OPEC.

I svaret kan man också granska det ansvar som ligger hos organisationer som FN och också icke-statliga organisationer (som WWF). Sådana organisationer har traditionellt haft en stor betydelse som vägvisare. Vidare har exempelvis EU genom sina medlemsstater kunnat utfärda olika sanktioner mot stater som inte följer de gemensamma avtalen eller ställer sig utanför dem.

Svaret på uppgiften är en essä där examinandan med hjälp av materialet diskuterar på vilka grunder ansvaret för att motverka klimatförändringen ska fördelas mellan individen, samhället och det globala samfundet. I poängsättningen av svaret ska alla dimensioner i bedömningstabellen ovan tas i betraktande.

I ett svar värt 5 poäng gör examinandan någon träffande observation om individens, samhällets eller det globala samfundets ansvar. Alternativt gör examinandan några mer ungefärliga observationer om dem alla.

I ett svar värt 10 poäng diskuterar examinandan grunderna för ansvarsfördelningen mellan individen, samhället och det globala samfundet. Examinanden utnyttjar materialet och åtminstone några samhällsfilosofiska begrepp i sitt svar.

I ett svar värt 15 poäng diskuterar examinandena på ett följdriktigt och mångsidigt sätt grunderna för ansvarsfördelningen mellan individen, samhället och det globala samfundet. Examinandena utnyttjar samhällsfilosofins begreppsapparat eller teorier kopplade till samhällsfilosofin i sitt svar.

I ett svar värt toppoäng kopplar examinandena problematiken kring klimatförändringen till en bredare diskussion om individens ansvar och det samhälleliga beslutsfattandet. Svaret visar exempelvis insikt om att samma frågor gäller alla globala utmaningar, såsom epidemier, flyktingskap, ojämlikhet mellan stater eller den globala ekonomins spelregler.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Samhällsfilosofi (F13), särskilt till dess innehåll "politiska ideal och förverkligande av dem: frihet, jämlikhet och solidaritet; konservatismen, liberalismen och socialismen; nationalstater och det globala perspektivet" och "aktuella samhällsfilosofiska frågor: – att skapa en hållbar framtid". I GLP03 anknyter uppgiften till kursen Samhällsfilosofi (F14), särskilt till dess innehåll "individens rättigheter och friheter" och "politisk filosofi: grundtankarna i konservatismen, liberalismen och socialismen samt nutida samhällsfilosofiska tolkningar av dem".

6. En persons identitet (20 p.)

Frågan om identitetens permanens handlar om vad det är som gör något till just det det är, till skillnad från annat. Diskussionen om en persons identitet har kopplingar till många grundläggande filosofiska frågor: Vad skiljer en person från opersonliga livlösa objekt, exempelvis bord? Hurdana förändringar hos en individ är möjliga så att individen fortfarande är samma person? Vad är jag? Är jag exempelvis en biologisk organism, min kropp, bara min hjärna, en odödlig själ eller en samling minnen och observationer? Är mitt nuvarande jag ansvarigt för handlingar som jag utförde för många år sedan, trots att min personlighet, mina värderingar och mitt tänkande har förändrats? Om mitt framtida jag inte är samma person som jag är nu, vilket ansvar har jag då nu i förhållande till mitt framtida jag? Måste jag exempelvis sköta min hälsa eller kan jag använda rusmedel och äta ohälsosamt enligt hur jag har lust?

Det är naturligt att jämföra den förvandling Jekyll genomgår med andra fall där en varelses identitet bevaras eller inte gör det. Man bör emellertid observera att Jekylls fall skiljer sig exempelvis från tankeexperimentet med Theseus skepp, där man byter ut varje del av skeppet, bit för bit. Jekyll är en person, skeppet är det inte. Frågan om en persons identitet är mer komplicerad än den om livlösa väsens, eftersom en person har egenskaper som livlösa väsen inte har. Personer kan vara moraliskt ansvariga och handla målinriktat, de har ett minne, ett temperament, en natur och begär. En del filosofer anser att dessa egenskaper är väsentligare

än den materiella kroppen. Man har exempelvis argumenterat att det genom att överföra ett mänskligt medvetande till en dator skulle gå att bevara en persons identitet, trots att personen inte längre skulle ha en kropp utan bara vara ett medvetande lagrat i datorn.

I ett gott svar behöver examinanden inte nödvändigtvis se skillnaden mellan personer och opersonliga väsen som en väsentlig faktor i frågan om personlighetens bevarande. Svaret ska emellertid lyfta fram att personer har egenskaper som opersonliga väsen saknar, och att dessa egenskaper ofta ses som väsentliga för identiteten. Om examinanden anser att endast fysiska egenskaper är viktiga med tanke på identiteten måste hen motivera varför egenskaper kopplade till personen inte är viktiga. Ett annat alternativ är att motivera att de har sitt ursprung i de fysiska dragen.

John Lockes ståndpunkt erbjuder ett bra exempel på hur man kan närma sig frågan. Enligt honom skiljer sig personer från andra väsen bland annat genom att de uppfattar sin identitet som kontinuerlig trots tidens gång. En person kan också göra planer angående sin framtid och förstå konsekvenserna av sina handlingar. Enligt Lockes tankegång möjliggör en persons identitet alltså moraliskt ansvar.

En persons identitet är enligt Locke en följd av att dess medvetande inte förändras. Locke ber oss exempelvis föreställa oss att en furstes medvetande flyttas till en skomakares kropp. Locke tror att det är furstens medvetande som gör honom till honom. Även om fursten befinner sig i en annan kropp är han fortfarande samma person.

Lockes teori är ett typiskt exempel på en ståndpunkt enligt vilken en persons identitet bygger på psykologisk kontinuitet. Utöver de saker som Locke betonar har det föreslagits att andra viktiga psykologiska drag kunde vara exempelvis att föreställningar, begär, personlighetsdrag och rationella förmågor förblir oförändrade.

Som ett alternativ till psykologisk kontinuitet har det föreslagits att identiteten skulle bygga bara på fysiska sakförhållanden. Så länge en individ fortsätter att vara samma biologiska organism bevaras hans identitet. En del filosofer har också försökt kombinera den psykologiska och den fysiska kontinuiteten: enligt dem krävs antingen båda typerna av kontinuitet, eller så räcker med bara den ena för att garantera att identiteten bevaras.

En annan uppfattning som har framförts är att identiteten bygger på de narrativ vi uttrycker om oss själva. Om någon alltså berättar en berättelse om sig själv som knyter samman nuvarande och tidigare händelser

som berör personen i fråga, skapar detta narrativ i själva verket personens identitet och möjliggör dess kontinuitet.

I ett gott svar är det meningsfullt att utnyttja distinktionen mellan essentiella, det vill säga väsentliga, och icke-essentiella, det vill säga tillfälliga, egenskaper. Som väsentliga egenskaper kan man utöver de ovan nämnda omständigheterna också anse tidsmässig kontinuitet och de kausala kedjor som väsendet är delaktigt i. En sådan syn på personens identitet är ontologisk. En ontologisk granskning kan kompletteras med en epistemisk diskussion om huruvida det är möjligt att skilja på ett väsen och andra, eller att identifiera det som det är.

Svaret på uppgiften är en essä där examinandens diskuterar huruvida doktor Henry Jekyll och herr Edward Hyde fortfarande är samma person. I poängsättningen av svaret ska alla dimensioner i bedömningstabellen ovan tas i betraktande.

I ett svar värt 5 poäng lägger examinandens fram åtminstone en träffande motivering till att Henry Jekyll och Edward Hyde är eller inte är samma person.

I ett svar värt 10 poäng lägger examinandens fram åtminstone två träffande motiveringar till att Henry Jekyll och Edward Hyde är eller inte är samma person. I sitt svar granskar examinandens egenskaper som är relevanta för en persons identitet.

I ett svar värt 15 poäng är examinandens argumentation mångsidig och följdriktig.

I ett svar värt toppoäng presenterar examinandens distinktionen mellan väsentliga och andra egenskaper. Vidare måste hen antingen motivera vilka egenskaper som är väsentliga för personer, eller argumentera för att distinktionen mellan väsentliga och andra egenskaper inte kan göras.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Kunskap, vetenskap och verklighet (FI4) och dess innehåll "existensiella frågor: förändring och beständighet". I GLP03 anknyter uppgiften till kursen Kunskap och verklighet i filosofin (FI3) och dess innehåll "metafysikens centrala frågor och grundbegrepp" och kursen Samhällsfilosofi (FI4) och dess innehåll "identiteten och uppbyggnaden av den".

Del II

7. Mika Waltaris *Turms den odödlige* och kunskapens karaktär (30 p.)

Mika Waltaris *Turms den odödlige* är en historisk roman om Turms vandringar i anticens Rom och runt Medelhavet. På sina resor stiftar Turms bekantskap med många kulturer och seder, men framför allt letar han efter sig själv och sin plats i världen. I centrum för detta sökande står flera resonemang om människans möjligheter att känna sig själv, att förstå världen och att hitta kunskap.

7.1. (15 p.)

I materialet dryftar Turms kunskapens väsen. Han beskriver vad riktig kunskap är och vad den inte är, och på vilket sätt människor begår misstag då de försöker nå kunskap. Enligt Turms uppfattning förutsätter verklig kunskap säkerhet: den är ofelbar, till skillnad från den form av människors ovissa kunskap han beskriver. I centrum för hans resonemang står den verkliga kunskapens koppling till medfödd visshet och gudomlig insikt. Han påstår att dessa två är de enda källorna till verklig kunskap. I ett gott svar ges en tolkning av vad detta påstående leder till för Turms kunskapsuppfattning. Det är värt att notera att det handlar om en skönlitterär text som inte är skriven för att utveckla kunskapsteorin med filosofisk exakthet. Därmed kan man också motivera en tolkning enligt vilken Turms enligt textutdraget inte har någon specifik kunskapsuppfattning, utan hans tankar kan öppna sig i lite olika riktningar.

En meningsfull utgångspunkt för tolkningen är att granska om medfödd visshet och gudomlig insikt handlar om samma källa till kunskap, eller om de är två olika och av varandra oberoende kunskapskällor. De kan tolkas som en, om medfödd visshet förutsätter självständigt rationellt tänkande och någon form av intuition, dvs. gudomlig insikt, som kan tolkas vara egenskaper gemensamma för människor och gudar. De kan också tolkas som två olika källor. Då vill man framhäva att rationella resonemang är ett för människan naturligt och typiskt sätt att inhämta kunskap, medan intuition är en specialförmåga förbehållen ett fåtal visa, varvid det är meningsfullt att tala om den som en gudomlig förmåga. Oavsett om man tolkar medfödd visshet och gudomlig insikt som en eller två kunskapskällor måste man som deras motsats ställa dels sinnena, dels inlärd kunskap, som båda är felbara. Turms tror inte att man kan inhämta kunskap genom dem.

Det är bra att notera att den distinktion Turms gör mellan verklig kunskap och oviss kunskap inte ska tolkas som skillnaden mellan sann och falsk kunskap; falsk kunskap är nämligen inte kunskap alls. Däremot förefaller Turms tänka på skillnaden mellan säker kunskap och osäker kunskap. Oviss kunskap skulle

innebära osäker kunskap. Turms förefaller anta att kunskap som bygger på sinnena är osäker, om den alls är kunskap. Därför kan verklig kunskap inte uppnås genom sinnena. Turms förkastar klart den empiriska kunskapsuppfattningen. Han förkastar också den kunskap som bygger på läror, troligen för att den ger uttryck för dogmatism och auktoritetstro. Man kan också tolka texten så att de offerpräster, blyttuttydare och siare Turms skärskådar representerar skenvetenskap, som man enligt honom bör motarbeta.

I Turms angreppssätt kan man se en rationalistisk, eller exaktare en intuitionistisk betoning. Turms intuitionism höjer sig över det rationella, om man tänker sig att den gudomliga insikten inte kräver rationella resonemang det vill säga slutledningar från en sak till en annan, utan att relationerna mellan olika fenomen ska uppfattas med ett "ögonkast". Förstått på detta sätt kan verklig kunskap inte bygga på sinnesförmåelser eller tidigare lärdomar, utan den förutsätter en särskild form av seende eller intuition. Hos Turms kommer den gudomliga insikten som en överraskande känsla där det upplevande subjektet förstår verklighetens natur, gudarnas ställning och sin egen plats i världen. Denna intuition är emellertid momentan. Den uppfattning om kunskap som Turms beskriver skiljer sig klart från bland annat den vetenskapliga kunskapen, där kunskap inhämtas genom bevisning eller experiment. Turms förefaller därmed liksom många medel- och nyplatonister ha tänkt att kunskap bara kan uppnås genom en särskild form av insikt. Även Platon har traditionellt tolkats representera en sådan kunskapsuppfattning, men nyare forskning har tvärtom betonat att kunskap enligt Platon alltid förutsätter idog rationell forskning och starka grunder.

Svaret på uppgiften är en essä där examinanden ska tolka vilken uppfattning om kunskap Turms resonemang förmedlar. I poängsättningen av svaret ska alla dimensioner i bedömningstabellen ovan tas i betraktande.

I ett svar värt 4 poäng gör examinanden några observationer om medfödd visshet eller gudomlig insikt som källa till kunskap.

I ett svar värt 8 poäng gör examinanden tolkningen att medfödd visshet och gudomlig insikt är kopplade till rationella resonemang eller intuition i stället för till sinnesförmåelserna. Hen gör någon meningsfull observation om skillnaden mellan verklig och oviss kunskap.

I ett svar värt 12 poäng ger examinanden en följdriktig och mångsidig tolkning av medfödd visshet och gudomlig insikt som källor till verklig kunskap. Hen visar att hen förstår att Turms ståndpunkt implicerar en intuitionistisk eller rationalistisk kunskapsuppfattning och ställer den mot en empiristisk uppfattning.

I ett svar värt toppoäng fördjupar examinanden sitt svar exempelvis genom att koppla den kunskapsuppfattning Turms implicerar till den filosofiska traditionen eller genom att i större detalj diskutera den intuitiva kunskapens natur och möjligheter.

7.2. (15 p.)

Enligt Turms kan sinnesförmimmelser inte erbjuda oss verklig och tillförlitlig kunskap. På detta sätt opponerar sig Turms mot en empiristisk syn på kunskapen. Hans kritik riktar sig inte bara mot sinnesförmimmelsernas osäkerhet utan också mot att de är starkt kopplade till människans begär. Begären förvränger i sin tur sinnesförmimmelserna eller påverkar åtminstone tolkningen av dem. För Turms är de förmimmelser sinnena förmedlar formade av det aktiva sinnet, känslorna och begären, och ständigt föränderliga. Turms kopplar på detta sätt sinnesförmimmelserna till en starkt subjektiv tolkning.

I texten lägger Turms fram tre motargument till att sinnesförmimmelserna skulle kunna vara källor till verklig kunskap. För det första förvrängs sinnesförmimmelserna av begären. För det andra har olika människor olika sinnesförmimmelser av samma objekt. För det tredje kan en och samma person förnimma samma objekt på olika sätt vid olika tidpunkter. De två senare påståendena kan anses stöda en relativistisk syn på sinnesförmimmelsernas sanningshalt. Vidare påstår Turms att det i fråga om "siarna" inte är möjligt att veta om de förnimmer verkliga objekt eller om de bara har drömt eller inbillat sig saker. Alla de ovan nämnda synpunkterna kan anses stöda skepticism i fråga om sinnen. I ett gott svar är det väsentligt att utvärdera om de nämnda synpunkterna är tillräckliga för att förkasta sinnesförmimmelserna som källa till verklig kunskap. Goda argument kan läggas fram både för och emot uppfattningen.

En naturlig, kritisk utgångspunkt är att hävda att sinnen trots sin felbarhet kan förmedla verklig kunskap eftersom de misstar sig bara i ogynnsamma omständigheter. Om omständigheterna däremot är gynnsamma fungerar sinnen tillförlitligt och alltid på samma sätt, oavsett vem det är som förnimmer. Detta förhållningssätt representeras av den empirism som Turms kritiserar, där sinnesförmimmelser accepteras som källa till kunskap, även om möjligheten för misstag också beaktas. I svaret kan man också utnyttja vetenskapsfilosofiska infallsvinklar, exempelvis den kritiska vetenskapliga realismen som Niiniluoto och Popper representerar, där felbarheten i vetenskapens resultat accepteras (fallibilism) men vetenskapen ändå anses närma sig sanningen. Man kan också närma sig den vetenskapliga kunskapen genom resultaten och utvecklingen inom naturvetenskaperna eller exempelvis psykologin, men fokus ska ligga på utvärderingen av sinnenas tillförlitlighet.

Å andra sidan kan man försvara Turms ståndpunkt ur en skeptisk synvinkel. Då måste man beakta de ovan presenterade kritiska synpunkterna och motivera varför de inte berättigar oss att lita på sinnesförmimmelserna som källa till verklig kunskap.

Svaret på uppgiften är en essä där examinanden ska utvärdera om de argument Turms lägger fram är tillräckliga för att förkasta sinnesförmimmelserna som källa till verklig kunskap. I poängsättningen av svaret ska alla dimensioner i bedömningstabellen ovan tas i betraktande.

I ett svar värt 4 poäng nämner examinanden åtminstone ett argument som Turms ger för att förkasta sinnesförmimmelserna som källa till verklig kunskap och utvärderar dess tillräcklighet.

I ett svar värt 8 poäng nämner examinanden minst två argument som Turms ger för att förkasta sinnesförmimmelserna som källa till verklig kunskap och utvärderar deras tillräcklighet med goda motiveringar.

I ett svar värt 12 poäng beaktar examinanden på ett relevant sätt de argument Turms framlägger för att förkasta sinnesförmimmelserna som källa till verklig kunskap och utvärderar deras tillräcklighet på ett följdriktigt och mångsidigt sätt.

I ett svar värt toppoäng fördjupar examinanden sitt svar till exempel genom att koppla det till den epistemologiska traditionen.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Kunskap, vetenskap och verklighet (FI4) och dess innehåll "kunskapens möjligheter och gränser, kunskapens berättigande" och "tolkning och kunskap inom natur- och humanvetenskaper samt formella vetenskaper: att veta och förutspå, förstå och tolka". I GLP03 anknyter uppgiften till kursen Kunskap och verklighet i filosofin (FI3) och dess innehåll "kunskapens möjligheter och gränser, kunskapens berättigande" och "att veta, förstå och tolka; skillnader och likheter mellan praktisk och vetenskaplig kunskap; naturvetenskaplig och humanistisk kunskap".

8. Simone de Beauvoir om att vara kvinna (30 p.)

Simone de Beauvoir är en av de absoluta klassikerna inom feministisk teori och ett av de stora namnen inom den existencialistiska filosofin. Hennes inflytande syns fortfarande både i den akademiska filosofin och i den samhällsrelaterade diskussionen.

8.1. (15 p.)

De Beauvoirs filosofiska bakgrund ligger i fenomenologin och existentialismen. Genom den berömda satsen "existensen föregår essensen" som anses beskriva existentialismen kan man också närma sig könet som en egenskap som inte i sig definierar människan på något sätt. Både mannen och kvinnan är fria att välja formerna för sitt eget vara och sin inställning till de kulturella könsnormerna. Därmed är de Beauvoirs viktigaste teoretiska utgångspunkt att anse människorna fria att definiera det kvinnliga och manliga varats natur och att kritiskt utvärdera de könsroller som härstammar i traditionen. Examinanden behöver inte nämna existentialismen eller fenomenologin i svaret eller känna till begrepp i anknytning till dem, men det kan ses som en merit att koppla dem till analysen av de Beauvoirs text.

I ett gott svar är det viktigt att examinanden i sitt svar visar att hen har förstått att de Beauvoir både beskriver och kritiserar den historiska utvecklingen som har lett till ojämlika samhällen och könsnormer. I den modell de Beauvoir beskriver definierar mannen och har alltid definierat det så kallade normala. Mannen är den objektiva mätaren för tingen och varat, och kvinnan har därmed alltid definierats genom mannen, inte i egenskap av sig själv. Denna utveckling beskriver de Beauvoir ingående och tar upp både biologi, religioner och filosofi. Som ett exempel på hur denna tankemodell återspeglas på livets olika områden använder de Beauvoir det teoretiska tänkandet, där mannens tänkande ses som fritt från könets inflytande, medan kvinnans tänkande förklaras med hennes kön.

Svaret på uppgiften är en essä där examinanden ska analysera vad de Beauvoir menar med påståendet att kvinnan är den Andra. I poängsättningen av svaret ska alla dimensioner i bedömningstabellen ovan tas i betraktande.

I ett svar värt 4 poäng visar examinanden att hen åtminstone implicit förstår de Beauvoirs kritiska perspektiv på de traditionella könsnormerna och gör några tämligen träffande observationer om påståendets betydelse.

I ett svar värt 8 poäng visar examinanden att hen förstår de Beauvoirs kritiska perspektiv på de traditionella könsnormerna och gör några tämligen träffande observationer om påståendets betydelse.

I ett svar värt 12 poäng analyserar examinanden på ett följdriktigt och mångsidigt sätt vad de Beauvoir avser med sitt påstående "hon är den Andra".

I ett svar värt toppoäng fördjupar examinanden sin analys exempelvis genom att koppla de Beauvoirs tänkande till filosofins historia.

8.2. (15 p.)

I ett gott svar kan man närma sig aktualiteten i de Beauvoirs beskrivning av det kvinnliga varat å ena sidan teoretiskt, å andra sidan empiriskt (historiskt). Ur ett teoretiskt perspektiv är det väsentligt att diskutera om de Beauvoirs beskrivning av kvinnans utanförskap fortfarande är välgrundad, och vilka alternativ det möjligen finns till den. Ur ett empiriskt perspektiv kan man diskutera om kvinnans ställning idag motsvarar de Beauvoirs beskrivning. Ett gott svar kan framhålla någondera, men det visar insikter i båda perspektiven.

Examinanden kan anse att de Beauvoirs feministiska kritik fortfarande är aktuell, eller argumentera för att den redan har fyllt sitt syfte. Om examinanden bygger upp sitt svar genom det senare alternativet måste hen beakta den feministiska diskursen efter de Beauvoir och också dagens jämställdhetsproblem, såsom löneskillnaderna och glastaket i arbetslivet. Den empiriska aktualiteten i de Beauvoirs text kan motiveras med de senaste årens negativa jämställdhetsutveckling i flera länder. Examinanden kan utveckla sitt svar genom att fokusera antingen på det finska samhället eller genom att behandla frågan ur ett globalt perspektiv. Examinanden behöver inte känna till kontexten för de Beauvoirs skrift, men en adekvat jämförelse med dagens fenomen och jämställdhetsfrågor kan ses som en merit.

Ur ett teoretiskt perspektiv kan man diskutera relationen mellan de Beauvoirs beskrivning och dagens teorier om könens mångfald. Ur detta perspektiv kan den kritiska granskningen i texten i materialet förefalla behandla bara de problem som uppträder på axeln man–kvinna, varvid bl.a. transsexuella inte beaktas. De Beauvoir kan kritiseras för detta, men å andra sidan kan man diskutera om det är för mycket begärt att hon i sin filosofi skulle ha beaktat också könens mångfald.

Svaret på uppgiften är en essä där examinanden ska diskutera hur aktuell de Beauvoirs beskrivning av det kvinnliga varat är. I poängsättningen av svaret ska alla dimensioner i bedömningstabellen ovan tas i betraktande.

I ett svar värt 4 poäng gör examinanden förståeliga observationer om aktualiteten i de Beauvoirs beskrivning.

I ett svar värt 8 poäng diskuterar examinandena aktualiteten i de Beauvoirs beskrivning och beaktar den senare teoretiska diskursen om det kvinnliga varat och de förändringar som har skett i fråga om jämställdheten.

I ett svar värt 12 poäng diskuterar examinandena på ett mångsidigt och följdriktigt sätt aktualiteten i de Beauvoirs beskrivning och beaktar den senare teoretiska diskursen om det kvinnliga varat och de samhälleliga förändringarna i fråga om jämställdhet.

I ett svar värt toppoäng fördjupar examinandena sitt svar till exempel genom att i större detalj behandla någon aktuell teoretisk eller samhällelig diskussion om könsroller.

I GLP15 anknäver uppgiften till kursen Samhällsfilosofi (FI3) och dess innehåll "aktuella samhällsfilosofiska frågor: genus och könsroller" och i GLP03 till kursen Samhällsfilosofi (FI4) och dess innehåll "filosofiska spörsmål i den moderna kulturen: kön och könsroller, identiteten och uppbyggnaden av den, utanförskap, främlingskap".

9. Fysikalism (30 p.)

Fysikalismen är en av de ledande metafysiska teorierna. Den är en monistisk ståndpunkt enligt vilken allt existerande är fysiskt till sin natur. Fysikalismen är en modern version av materialismen, och en del fysikalister använder till och med termerna materialism och fysikalism som synonymer. Alternativt kan fysikalismen ses som ett paraplybegrepp under vilket materialismen lyder, eller tvärtom.

Världsalltet förefaller innehålla mycket sådant som vid första påseende inte uteslutande eller inte alls är fysikaliskt. Sådant är bland annat levande varelser, sinnesstämningar och psykologiska tillstånd, abstrakta väsen som matematiska objekt och propositioner, det vill säga betydelseinnehåll. Fysikalisterna hävdar emellertid att alla de ovan nämnda är fysikaliska eller beroende av fysikaliska sakförhållanden, eller att de inte alls existerar. Det har framhört många argument mot fysikalismen, och av dem är Frank Jacksons tankeexperiment om Marys rum ett av de viktigaste och mest kända.

9.1. (10 p.)

Tankeexperimentet med Marys rum ska visa att en vetenskapsidkare som själv aldrig har upplevt färger inte vet allt som gäller förnimmandet av färger. Enligt tankeexperimentet gäller detta även om vetenskapsidkaren till fulländning skulle känna till den fysikaliska, kemiska och biologiska sidan av

förnimmandet. Motiveringen till detta är att Mary lär sig något nytt i det ögonblick då hon för första gången själv upplever färger. Exempelvis hur rött ser ut framgår inte av att man studerar förnimmandets fysikaliska sidor. Bakom tankeexperimentet ligger uppfattningen att upplevelsen av färger är subjektiv och sker i första persons perspektiv. Naturvetenskaperna erbjuder å sin sida intersubjektiv kunskap, som bara begränsas till tredje persons perspektiv.

Svaret på uppgiften är en essä där examinandena ska analysera hur Jacksons tankeexperiment kritiserar fysikalismen. I poängsättningen av svaret ska alla dimensioner i bedömningstabellen ovan tas i betraktande.

I ett svar värt 3 poäng visar examinandena att hen har identifierat huvudpåståendet i Jacksons tankeexperiment och gör någon korrekt observation om tankeexperimentet.

I ett svar värt 5 poäng presenterar examinandena Jacksons tankeexperiment i huvudsak korrekt. Huvudpåståendet har kopplats till skillnaderna mellan personlig upplevelse och naturvetenskaplig kunskap eller information.

I ett svar värt 8 poäng analyserar examinandena Jacksons huvudpåstående på ett följdriktigt och tydligt sätt, och förklarar hur tankeexperimentet stöder det.

9.2. (20 p.)

Det mest typiska argumentet för fysikalismen bygger på den empiriska forskningen. Undersökningar har visat att en individs sinnestillstånd inte kan förändras utan att hans fysiska tillstånd också förändras (superveniens). Genom att förändra en individs fysiska tillstånd kan man också förändra individens sinnestillstånd. Till exempel läkemedel, rusmedel, elektrisk stimulering av hjärnan i laboratorieförhållanden kan alla förändra individens sinnestillstånd, och gör det också i allmänhet.

Ett annat filosofiskt argument som försvarar fysikalismen bygger på att varje fysiskt skeende förefaller ha en tillräcklig fysisk orsak. Med andra ord: alltid då något fysikaliskt sker finns det fysikaliska omständigheter som är tillräckliga för att få det att ske (den fysiska verklighetens kausala slutenhet). Om någon exempelvis lyfter sin hand kan man med fysikaliska skeenden i hans kropp förklara hur och varför handen lyfts. Vidare förefaller det klart att sinnestillstånd – som begär eller beslut – kan ge upphov till förändringar i fysikaliska tillstånd. Ett beslut att lyfta handen kan exempelvis leda till att handen lyfts. Om man accepterar att varje

fysikaliskt skeende har en tillräcklig fysikalisk orsak måste man enligt argumentet också acceptera att sinnestillstånd till sin natur är fysikaliska.

En tredje ståndpunkt som talar för fysikalismen bygger på uppfattningen att naturvetenskapliga teorier borde styra vilka typer av saker som anses existera (metodologisk naturalism). Denna tanke motiveras av naturvetenskapernas enorma framgång. Enligt många filosofer och naturvetare förefaller det som om naturvetenskaperna inte förutsätter att något icke-fysikaliskt existerar. Enligt denna uppfattning leder naturvetenskaperna därför till fysikalism.

Det andra och de tredje av de ovan presenterade argumenten för fysikalismen bygger på Ockhams rakkniv, principen om den enklaste förklaringen. Enligt den bör andra än fysikaliska förklaringar eller skeenden inte antas, eftersom de inte behövs.

Fysikalismen ställs inför problem då det gäller bland annat levande varelser, medvetande, moraliska och sociala sakförhållanden, abstrakta väsen, språklig innebörd och målinriktat agerande. Enligt fysikalismens kritiker kan dessa inte återföras på fysiken, eller de kan inte visas vara beroende av den fysikaliska verkligheten. Vidare förefaller det grundlöst att förneka deras existens. Enligt fysikalismens kritiker finns det också saker som inte kan undersökas intersubjektivt. Enligt dem borde till exempel introspektion, det vill säga observationen av egna medvetna tillstånd, vara en del av vetenskapen. Det har argumenterats att något väsentligt lämnas utanför vetenskapen om man utesluter introspektion, eftersom subjektiva upplevelser inte kan undersökas ur tredje persons perspektiv.

Svaret på uppgiften är en essä där examinandens ska diskutera på vilka grunder man kunde försvara fysikalismen. I poängsättningen av svaret ska alla dimensioner i bedömningstabellen ovan tas i betraktande.

I ett svar värt 5 poäng presenterar examinandens någon omständighet som stöder fysikalismen.

I ett svar värt 10 poäng presenterar examinandens två klara argument som stöder fysikalismen. Alternativt diskuterar examinandens ingående ett argument som stöder fysikalismen.

I ett svar värt 15 poäng är examinandens diskussion kring fysikalismen mångsidig och följdriktig.

I ett svar värt toppoäng tar examinandens också upp kritiken mot fysikalismen och dess relevans för fysikalismens trovärdighet.

YLIOPPILASTUTKINTOLAUTAKUNTA
STUDENTEXAMENSÄMÄNDEN

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Introduktion i filosofiskt tänkande (F11) och dess innehåll "centrala filosofiska grundfrågor och distinktioner: ande och materia". I GLP03 anknyter uppgiften till kursen Introduktion i filosofiskt tänkande (F11) och dess innehåll "filosofiska grundtankar om verklighetens natur: förhållandet mellan ande och materia, mellan frihet och tvång".